

REKLAM VE İLANLAR IŞIĞINDA CUMHURİYET'İN İLK YILARINDA KOCAELİ VE ÇEVRESİNDE TİCARÎ VE KÜLTÜREL HAYAT

FATMA ÜNYAY AÇIKGÖZ*

Giriş¹

Dilimize Fransızcadan geçen reklam kelimesi “Bir şeyi halka tanıtmak, beğendirmek ve böylelikle sürümünü sağlamak için denenen her türlü yol.”; “Bu amaç için kullanılan yazı, resim, film vb.”²; ilan ise, “Duyuru” ve “Açıkça bildirme, açıkça duyurma.”³ şeklinde tanımlanmaktadır. Bununla birlikte reklamın çeşitli tarifleri de yapılmıştır. Bir başka tanıma göre ise reklam “Bir ürün veya kurum mesajının, bir görüş veya düşüncenin kitlelere iletilebilmesi amacıyla, çeşitli duyuruların bir bedel karşılığında, değişik mecralarda yayımlanması”dır.⁴

Reklam fikri ve anlayışı insanlar arasında alışverişin başlamasıyla beraber doğmuştur. Bununla birlikte kitle iletişim araçları ile reklamcılığın tarihsel gelişimi arasında da yakın bir ilişki söz konusudur. Reklamın esas hedefi satışları artırmaktır.⁵ Dolayısıyla tüketim ile reklam arasında da bir ilişki söz konusudur. Batı’da Sanayi Devrimi’nin yaşandığı dönemlerde reklamcılıkta da asıl amaç, ürünü çeşitli satış ve teşvik araçları kullanarak en fazla kâr elde edecek şekilde satmaya yönelikti. Basın ise bunun için en iyi araçlardan birisi idi. Nitekim Batı’da gazetenin ticaretin bir aracı olarak ve de kapitalizmin gelişmesi için burjuvanın icat ettiği bir araç olarak ortaya çıktığı, fakat buna karşın Türkiye’de ise, gazeteyi burjuvanın değil devletin çıkardığını ifade edilmektedir. Osmanlı’da basın faaliyetlerinin Batı’da olduğu gibi ticarî kaygılarla değil siyasî kaygı ve amaçlarla ortaya çıkmasından dolayı başlangıçta gazete, tüketim için bir araç olmaktan uzaktır.⁶ Türkiye’de reklamcılık ilk olarak ilanlar ile ortaya çıkmış ve zaman içerisinde ilan ve reklam ayrımı da kendiliğinden belirginleşmiştir. Osmanlı basın hayatındaki pek çok gazete ve mecmuada - ilk dönemlerde az olmak ve zamanla artmak suretiyle – çeşitli ilan ve reklamlar verildiği görülmektedir. Ekonomik ve ticarî hareketlere paralel olarak reklamcılık da zaman içerisinde ilerleyerek bugünkü seviyeye ulaşmıştır.

Batı’da matbaanın icadından ve kullanılmaya başlanmasından bir süre sonra, bir matbaacı bastığı kitapları satabilmek için tarihin ilk duvar afişini basmıştır. Özellikle XVII. yüzyıldan

* Yrd. Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, facikgoz78@hotmail.com.

1 Bu çalışmanın giriş kısmında yer alan reklam tarihi hakkındaki bilgiler “Fatma Ü. Açıköz, ‘Bazı Osmanlıca Süreli Yayınlarda Reklam ve İlan Örnekleri’, *Bütün Yönleriyle Osmanlıca ve Mirası Uluslararası Sempozyumu (26-27 Nisan 2016 Kırıkkale) Bildiriler*, Ankara 2016, s. 503-530.” künyeli çalışmanın giriş bölümünden alınmıştır.

2 http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.56cef14d216df7.92113185

3 http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.56cef1ff68f148.76244609

4 Hamza Çakır, *Osmanlı Basınında Reklam*, Elit Reklamcılık, Ankara 1997, s.5

5 Hamza Çakır, “Türkçe Basında İlk Marka Rekabeti”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı : 16 Yıl : 2004/1 (27-36 s.)*, s. 28.

6 Elif Yeneroğlu Kutbay-Onur Kınlı, “İzmir’de Yayımlanmış Türkçe Gazetelere Verilmiş Tıbbi İçerikli İlanlar Üzerine Bir Değerlendirme (1908-1914)”, *Ege Akademik Bakış*, 9 (2) 2009, s. 761. s.759-769.

itibaren afiş gibi yazılı reklamlarla birlikte, gazete reklamlarında da önemli gelişmeler kaydedilmeye başlanmıştır. 18. yüzyıla gelindiğinde Batı dünyasında gazete reklamcılığı profesyonel olarak yürütülmüştür.⁷

Batı'da reklamcılık Osmanlılara nazaran çok daha erken zamanlarda gelişme göstermesine rağmen Osmanlılarda reklamcılık modernleşme sürecinde basın hayatının bir unsuru olarak inkişaf etmiştir. Osmanlılarda yeni bir malı ve hizmeti tanıtabilmek için önceleri tellalardan yararlanılmaktaydı. Tellallar mallarını bağırarak satmaktaydı. Tellalların yerini zamanla seyyar satıcılar almıştır. Bunun yanı sıra dükkânların dış taraflarına konulan birtakım işaretler de bir malın satılması için alıcının dikkatini celb etmeye yönelik yöntemlerden idi.⁸

Osmanlı'da gazetelerin yayımlanma tarihiyle sanayi makineleri kullanılarak kitlesel üretime geçiş tarihi birbirine paralellik göstermektedir. 1839 Tanzimat Fermanı'yla birlikte, Avrupa sermayesinin Osmanlı topraklarında kendini göstermeye başlaması ile ilencilik da Avrupa ürünlerinin Osmanlı pazarında kendisine yer arayışıyla ilintili bir özellik göstermiştir. Ayrıca Avrupa sermayesi ile İzmir ve Bursa'da limanlar inşa edilmiş, çevrede yetişen tarım ürünleri bu limanlara demiryolu bağlantıları ile taşınmıştır. Bankalar ve sigorta şirketlerinin gelişi yeni istihdam alanlarının oluşmasına yol açmıştır. 1860'lı yıllarda Bursa'da, çoğunluğunu yabancı sermaye gruplarının işlettiği modern sanayi tezgâhları kullanılarak ipekli kumaş üreten fabrikalarda 8.000 kişi istihdam edilmekteydi.⁹ Bu üretimin bir de tüketim ayağı söz konusuydu.

Batı tarzı Osmanlı tüketim kültürünün oluşmasında, 1840 sonrasında ortaya çıkan yazılı basının etkisi büyük olmuştur. Bu nedenle Tüketim- gazete ve reklam ilişkisi ilk etapta Avrupa menşeli ürünlerin tanıtılmasında kullanılmıştır. Nitekim Ceride-i Havadis'te yayımlanan ilk yazılı reklam ya da ilan Fransa'dan ithal duvar kağıdı, çatal-kaşık, dikiş makinası, mefruşat, kitap, diş doktoru, fes, piyano, kahve makinası, kürk, saç boyası, içki ilanları gibi çoğu dış kaynaklı ürünlerle ilgilidir.¹⁰

Osmanlı sınırları içinde reklam içeren ilk gazete, 1821'de İzmir'e yerleşen Levanten ticaret kesimine mensup olan tüccarlardan Alexander Blacque'a ait Spectateur Oriental (Doğu Gözlemcisi) adlı gazetedir. Bu gazetenin kuruluş amacı da Batı Anadolu ve Ege ticaretini tanıtmaktır. Yunan işgali ile siyasi yayınlar da yapan gazetede 1830'dan sonra yerel haber ve ilanların yanı sıra reklamlar da görülmeye başlanmıştır.¹¹

İstanbul'daki ilk resmî gazete olan Takvim-i Vekayi 1831'de yayın hayatına başlamış olup, bu gazete reklam içermemektedir. Osmanlı'da bilinçli olarak reklamın bir ön safhasını oluşturan ilencilik faaliyetleri 1840 yılında yarı resmi olarak yayın hayatına başlayan Ceride-i Havadis gazetesinin yayınlanmasıyla başlamıştır. Ceride-i Havadis'te nadiren de olsa ilanlara "ilanât" şeklinde başlık konulmakta ve genellikle resim bulunmamaktadır. Bunlardan yalnızca bir ilaç firmasına ait olan bir reklamdaki resim kullanılmıştır. İstanbul'da gelişen Avrupâî bir hayat tarzı yaşama isteği duyan hedef kitle için piyano, çiçek, kumaş, süs eşyası gibi ilanlar verilmiştir.

7 Mehmet İvrendi vd., "Osmanlı İmparatorluğunun Son Yıllarında Gazete Reklamları ve Uygulamaları", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2005, Sayı 13, s. 240.

8 Şahinde Yavuz, "Modernleşme Sürecinde Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Reklam Serüveni", *İletişim Fakültesi Dergisi*, s. 187.

9 Osman Bayraktar, "Osmanlıca Gazetelerdeki Personel İlanlarının İçerik Değerlendirmesi: 1909-1924", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 48, Sayı 4, Aralık 2015, s.80. s.79-96.

10 Nebi Özdemir, "Osmanlı Tüketim Kültürü, Eğlence ve Yazılı Medya İlişkisi", *Millî Folklor*, 2007, Yıl 19, Sayı 7.

11 Yavuz, a.g.m., s. 187.

Ceride-i Havadis gazetesi bir de ek bir yayın organı olan Ruzname-i Ceride-i Havadis gazetesini çıkararak İngiliz reklamcılığını temel alan reklam yapmaya başlamıştır.¹²

Agâh Efendi ve Şinasi tarafından 21 Ekim 1840'ta çıkarılmaya başlanan ve ilk özel gazete olan Tercüman-ı Ahval gazetesi - ki ilk haber, fikir, sanat ve edebiyat gazetesidir - Batı kültürü ile yerli kültür arasında bir bağ kurma amacını taşımaktadır ve ilk sayfasında ilan alacağını duyurmuştur. Ancak Osmanlı toplumu reklamcılık için henüz tam olarak hazır bulunmamaktadır. Dolayısıyla gazetelerdeki reklamlar siyasi haberlerin gölgesinde kalmıştır; zira dönemin siyasî koşulları, basın ve okuyucu kitlesinin daha çok ilgisini çekmiştir.¹³ Bu döneme kadar (1828-1864) basında yer alan ilanların giyim-kuşam, tuhafiye, ayakkabı, sabun, gıda, lokanta, içki, doktor, ilaç, kitap ve kırtasiye, tiyatro, opera, at/araba ve gereçleri, ev eşyası, seyahat reklamları, satılık ev, inşaat ve inşaat malzemeleri, ziraat ve ziraat aletleri, eğitim, kültür ve sanat gibi çeşitli alanlarda verildiği görülmektedir.¹⁴

1870 yılında neşriyata başlayan dönemin objektif ve tirajı yüksek bir gazetesi olan Basiret Gazetesi'nde de ilanlara rastlanır. Bir ara yayın hayatına son verilen gazete 1888'de yeniden yayınlanmaya başlanmış ve gazetede ev, arazi vb. ilanlar ile ilaç, doktor, sarraf, parfüm, ev, arazi, dikiş makinesi reklamlarına yer verilmiştir. İlanlar, ikincil planda olmaktan çıkarılarak haberler arasında da kullanılmaya başlanmıştır.¹⁵

Ekonomik boyutlarının yanı sıra sosyo-kültürel boyutları da bulunan reklamcılık, içinde bulunulan dönemin siyasî konjonktüründen de etkilenmiştir. Türkiye'de Reklamcılık Tarihi'ni ele alan bir çalışmada, 1880-1908 yılları arasında tahtta bulunan Abdülhamid'in uyguladığı istibdat rejimi sonucunda gerek politik haberlere gerekse ilanlara kısıtlama söz konusu olduğunu belirtilmektedir. 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanından itibaren siyasî sınırlamanın ortadan kalkmasıyla basın özgürlüğü de sağlanmış; böylece gazete ve dergilerin sayısı artmış ve ilanın değeri de anlaşılmıştır. Diğer taraftan ticarî hayatta da canlanma söz konusu olmuş; üretim ve reklamın, toplumun ekonomik anlamda gelişiminin temeli olduğuna dair bir inanç gelişmiş ve bu tarihten sonra yabancı tüccarlar tarafından gazete ve dergilerde ilanların çıkmasına aracılık eden acenteler kurulmuştur (1909). Bu dönemde yerli ve yabancı gazetelerin artmasına paralel olarak ilanların daha gelişmiş örnekleri görülmeye başlanmıştır. Mesela başlıklar kısaltılmış, başlıkları yazmada hattatlar kullanılmış, ilanlar çerçevelenmiş ve resimlerle süslenmiştir. Ancak Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı yıllarında ilancılık ve reklamcılık durgunlaşmışsa da bundan sonra basın hayatında reklamcılık faaliyetlerinin hız kazandığı görülmektedir.¹⁶

Osmanlı'da Avrupalı tüccarlar tarafından geliştirilmiş olan reklamcılık Cumhuriyetin ilk yıllarında ekonominin de yavaş yavaş canlanmaya başlaması ile ilerleyen yıllarda gelişimini bir miktar hızlandırmıştır. Teknolojiyle beraber radyo ve televizyon gibi iletişim araçlarının yayın hayatına başlamasına kadar Türkiye'de reklamcılık uluslararası standartlardan ve kurallardan uzak bir şekilde yürütülmüş ve gerçek anlamda bilinçli olarak reklamcılığın işlevlerinden yararlanılması 1950'lerde olmuştur.¹⁷ Bu reklamların incelenmesiyle bir gazetenin çıkarıldığı

12 Yavuz, *a.g.m.*, s. 188, 189.

13 Yavuz, *a.g.m.*, s. 189.

14 Çakır, *Osmanlı Basınında Reklam*, 83-136.

15 Yavuz, *a.g.m.*, s. 189.

16 Yavuz, *a.g.m.*, s. 190; Çakır, "Türkçe Basındaki İlk Marka Rekabeti", s. 29; İlhan Yerlikaya, "Bir Osmanlı Gazetesi Olan Vakit Gazetesi'nde Reklam ve İlanlar", *Marmara İletişim Dergisi*, S. 8, Ekim 1994, s. 205.

17 Yavuz, *a.g.m.*, s. 194; Çakır, *Osmanlı Basınında Reklam*, s. 24, 194.

bölgede hatta farklı yerlerdeki ticarî ve kültürel hayat hakkında bilgi edinmek mümkün olabilmektedir zira İstanbul basınında olduğu gibi yerel basında da reklamcılık faaliyetleri devam etmiştir.

Bilindiği gibi Kocaeli'nin, gerek Osmanlı gerekse Cumhuriyet döneminde İstanbul'a yakınlığı, kara ve denizden ulaşım imkânlarının kolaylığı gibi faktörler, İzmit halkının ekonomik ve ticarî faaliyetlerinin gelişmesine ve İstanbul ile sosyo-kültürel yönden etkileşim halinde olmasına imkân tanımıştır. Bu nedenle Kocaeli gazetecilik faaliyetlerinin ve bunun yanı sıra ticarî ve kültürel hayatın geliştiği bir vilayet olmuştur. Matbaanın yaygınlaşmasıyla birlikte İzmit ve çevresinde basın-yayın faaliyetleri de yürütülmüştür.¹⁸ 1848'de başlayan bu faaliyetlerin öncüsü kentte yaşayan Ermeniler olmuş; çeşitli nedenlerle Ermenilerin buradan ayrılmalarıyla basın-yayın faaliyetleri yerli halk yani Türkler tarafından sürdürülmüştür. İlk olarak haftalık Kocaeli gazetesi, Kurtuluş Savaşı öncesinde yayın hayatına başlamış ve 1933'e kadar yayınlarını sürdürmüştür. Bölgede Cumhuriyetin ilk yıllarında varlık gösteren gazeteler Türk Yolu ve Hür Fikir olmuştur. Türk Yolu 1921'de Türk Ocaklarının organı olarak yayın hayatına başlamış ve bir süre haftada iki kez çıkan gazete 1943'te günlük olarak yayınlanmaya başlamış, 1965'te 'Bizim Şehir' adlı bir başka gazeteyle birleşerek 'Türkyolu Bizimşehir' adını almıştır. Hür Fikir Gazetesi ise Kılıçoğlu Hakkı Bey tarafından 1923- 1931 yılları arasında yayın hayatını sürdürmüştür.¹⁹ Bu tebliğde adı geçen gazetelerdeki ilan ve reklamlar çerçevesinde Kocaeli'nde Cumhuriyetin ilk yıllarında sosyo-kültürel, ticarî ve ekonomik hayat ele alınmıştır.

I- KÜLTÜREL HAYATA DAİR İLANLAR

A. SOSYAL ETKİNLİKLER

1- İzmit Anadolu Sineması: Haftada iki defa düzenli olarak değiştirilen ve her gece aralıksız sinema gösterimi olan İzmit Anadolu Sineması'nın pazartesi programında "Büyük Dekolte Film" ilanı ile Paris'in gece âlemlerini tasvir eden Geceleyin Paris adlı bir film gösterimde bulunuyordu (Eylül 1926). İlanda sinemanın cuma programında ise "Eller Yukarı" başlığında mevsimin en büyük heyecan ve sergüzeşt dolu 30 kısımlık muazzam serisi olduğu belirtilen bu filmin Kemal Bey tarafından Avrupa'dan 25.000 Türk Lirasına satın alınmıştır.²⁰

2- Hanımlara Tiyatro: 14 Teşrinisani 1335 (14 Kasım 1919) Cuma günü saat 12'de hanımlara Halid Eyüb Bey Sinemasında Milli Piyesler Heyet-i Temsilîyesi tarafından dört perdelik bir oyun ile "Harem Ağası Eğleniyor" adlı komik sinema ve bir perdelik "Yıkılan Saadet" adlı dram oyunu gösterileceği duyurulmuştur.²¹

3- Konser, Konferans ve Müzayede: Kocaeli gazetesinde bu hususlarda Kocaeli'nde 1919'da yapılmış bir faaliyet hakkında ayrıntılı malumat veren bir yazıda toplumsal hayatı geliştiren ve milletin tekâmülünü temin eden konser ve konferans türünden faaliyetlerin önemine dikkat çekilmiş ve atılan dev adımlarla halkın bu hayatî faaliyetlerden mahrum kalmaması için gayret sarf edildiğinden söz edilmiştir: "Hayat-ı İctimaiyyemizin Tekâmülüne Doğru -Konser ve Konferans" başlığı altında "Her millet hayat-ı ictimaiyyenin milleti tekamülünü teminine hâdim

18 Oğuz Polatel, "Osmanlı Dönemi İzmit'in Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Hayatında Ermeniler", *Gazi Akşakoca ve Kocaeli Sempozyumu Bildirileri*, 2015, s. 911.

19 Bayram Çağlar, *Kocaeli'deki Yerel Gazetelerin Tarihsel ve Teknolojik Gelişimi*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2007, s. 4, 11-12.

20 Türk Yolu, Yıl: 1, Sayı 50, 7 Eylül 1926, s. 4

21 Kocaeli Gazetesi, Numara 69, Yıl: 2, 17 Safer 1338/10 Teşrinisani 1335, s. 4.

konser ve konferanslar tertîb ve idarede pek çok emekler sarf eder ve bu vadide devasa adımlarla ilerlerken şehrimizin bu hayatî faaliyetlerden mahrum bulunmamasını tecvîz edemeyen sınıf-ı münevver ve güzidesi her dürlü sebep ve fırsatlarla halkımızın tenvir-i ekfkârına sarf-ı gayrete şitâyâb olmaktadır ki bu teşebbüsâtı takdir etmemek mümkün değildir. İşte bu cümleden olmak üzere geçen cuma gündüz hanımlara ve gecesi erkekler için "Hacı Ali Beyzade Halid Eyüb" Sinemasında hasılatı emr-i hayra tasarruf olmak üzere bir müsamerere tertib edilmiştir. İstiraden şurasını söyleyelim ki hanımlarımız erkeklerden ziyade bu müsamerereye rağbet göstermişdri. Hanımlarımıza bi-payan minnet ve şükran.

Müsamerede evvela Emin Ali Bey Anadolu ve Türkler hakkında mücmelen bir malumât ita etmiş ve müte'akiben sinemada tütün ziraatı gösterilmiş bundan sonra da Yavuz Sultan Selim temsil olunarak Darü'l-muallimîn talebesinden Feridun Efendi Haluk'un veda'ını inşad eylemiş ve Doktor Zihni'nin musikimiz hakkında bir musahebeden sonra Türk-Arab mudaribiyle Uşak'dan bir taksim yapmış ve pek ziyade alkışlara mazhar olmuş ve ba'dehu sinemada bir dram irae olunmuşdur. Abdulcabbar Bey arkadaşımız Yahya Kemal Bey'in "Mehlika Sultan" adlı şiirini inşad eyledikten sonra Milli Piyesler Heyet-i temsilisi tarafından "Ey Türk Genci Ümidini Kesme" isimli 3 perdelik bir piyes temsil edilmiştir. Heyet-i Temsiliiye'nin tertibatındaki noksanlık yeniliğe, mevzu'un tertibindeki acemilikde gençliğe bağışlanabilir.

Müsamerenin hitâmında Türk dostu, Türk muhibbesi bir Ecnebi ailenin hediyesi olan musenna' bir buket müzayedeye konmuş on bin guruşda livamıza mebus-ı sabık Hafız Rüşşü Efendi de kalmıştır. Müşarün ileyh beş bin guruşu müteceviz meblağ ita ederek hararetle suretde müzayedeye iştirak etmiştir.

Hazirûnun cümlesine gösterdikleri rağbet ve ibraz etdikleri hamiyetden dolayı teşekkür eder ve bu gibi müzamerelerin tevali ve temadisini temenni eyleriz."²²

4- Türk Tayyare Piyangosu: "Büyük Tayyare Piyangosu" başlığıyla atılmış olan ilanda altıncı çekilişin 13 Eylül 1926'da gerçekleştirileceği ve büyük ikramiyenin 35.000 Türk Lirası olduğu görülmektedir. İlanın altında şu ibare bulunmaktadır: "Biletlerin tecdidi mauamelesine ibtidar olunmuşdur. Nizamnamenin dördüncü maddesi mucebince ahali-i muhteremenin biletlerini tecdîd etmeleri mercûdur. Keşideden üç gün evveline kadar tecdîd edilmeyen biletler zayı ederler."²³

Gazetenin başka bir nüshasında da da "Dikkat" başlığı altında Tayyare piyangosu duyurusu verilmiştir. Tayyare piyangosunun her çekilişde yüzlerce kişiyi servet sahibi ettiği belirtilerek "Menfaatinizi düşününüz. İhmal etmeyiniz." denilmektedir.²⁴

Hür Fikir Gazetesinde de "Tayyare Teberru'atı" (Bağış) başlığıyla bağışta bulunanların isimleri tek tek yazılmıştır.²⁵

Hür Fikir Gazetesinde Latin alfabesine geçildiği yıl iki yazının birlikte kullanıldığı görülmektedir. "Beynelmilel rakamlar" başlığı ile 0-9 arası rakamlar yeni yazı ve eski yazıyla birlikte

22 Kocaeli Gazetesi, Numara 69, Yıl: 2, 17 Safer 1338/10 Teşrinisani 'da 1335, s. 4.

23 Türk Yolu, Birinci Yıl, Sayı 50, 7 Eylül 1926, s. 4.

24 Türk Yolu, İkinci Yıl, Numara 54, 28 Rebiülevvel 1345/5 Teşrin-i Evvel 926, s. 4.

25 Hür Fikir, Yıl: 2, Sayı 77, 27 Temmuz 1925, s. 4.

verilmiş ve altına “Tayyare piyango biletlerinizi almayı unutmayınız.” yazısı ilave edilmiştir.²⁶ Burada aynı zamanda yeni rakamların halka tanıtılması söz konudur.

5- Türk Ocağı Derneği: Derneğin 5 Mart 1926 Cuma günü saat 13’te Orta Mektep salonunda toplanacağı ve toplantıya bütün üyelerin teşrifleri rica edilmektedir.²⁷

B. NEŞRİYAT

1- Türk Kadın Yolu: Türk Kadın Birliği’nin yayını olan mecmu’anın 15. Numarası değerli içerikle dolu olduğu belirtilmiştir.²⁸

2- Spor Alemi: Spor cereyanları ve vak’aları hakkında en doğru bilgileri ihtiva eden bu mecmua haftalık olarak yayınlanmaktadır. Mükemmel resimli dört sayfalık kapak ve 16 sayfalık mündericatına rağmen bu derginin uygun fiyatlı olduğu anlatılmak istenmektedir. 10 kuruş olan dergiyilik 500 altı aylık 300 kuruştur. Müracaat ise Ebussu’ûd Ceddesi’nde bulunan Karabet Matba’ası’na yapılacaktır.²⁹

3- Bartın Refikimiz: Gazetede Bartın’da neşredilen “Bartın Refikimiz” adlı bir yayının yeniden yayın hayatına başladığı duyurulmaktadır. “Mecburî bir intişar fasılasından sonra tekrar aramıza atılan “Bartın Refikimiz”i bütün samim-i ruhumuzla kutlularız.”³⁰

4- Tayyare Mecmuası: İlanda özetle şöyle denmektedir: Bu isim altında Tayyare Cemiyeti Genel Merkezi tarafından on beş günde bir yayınlanmak üzere bir mecmua tesis edilmiştir. “Kaldırım siyasetlerini ve müfsid ahlak vak’alarını tasvir eden gazete ve kitaplar yerine” bu derginin okunması, ilim ve sanayinin “hakikî mucizatinı” görülmesi ve vatana hizmet yollarının öğrenilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Hür Fikir gazetesi bu dergiyi tavsiye etmekte ve duyurmaya vasıta olmaktan da mutlu olduğunu belirtmektedir. Fiyat bilgileri verildikten sonra “bu kadcırcık bir pareyi vatanın müdafaasından esirgemeyiniz” denilmektedir.³¹ Başka nüshalarda da bu neşriyata dair ilanlara rastlanmaktadır.

5- Türk Yurdu: Hür Fikir Gazetesinde Kitaplar, Mecmualar ve Risaleler başlığında verilen ilanlarda Türk Yurdu dergisinin reklamları yapılmaktadır. İlanın biri şöyledir: “Bu nefis Mecmu’anın Haziran nüshası çıkmıştır.”³²

“Türk Hava Mecmuası, İctihad, Ayın Tarihi, Kurtuluş Yolu” gibi dergi ve gazetelerin de rakamlarına rastlanmaktadır. Hür Fikir Gazetesinin Latin alfabesiyle yazılı “Kitaplar, Mecmualar, Gazeteler” başlığı altında verilen bir ilanda Osmanlıca olarak Türk Hava Mecmuası’nın 58. sayısının mutad üzere resimleriyle, edebî ve fennî yazılarıyla çıktığı ve İctihad Mecmuasının ise 262. sayısının çıktığı duyurulmuştur.³³

26 Hür Fikir, S. 236, Yıl 5, 22 Teşrinievvel 1928, s. 2.

27 Türk Yolu, Birinci Yıl, Sayı 50, 6 Mart 1926, s. 4.

28 Türk Yolu, Birinci Yıl, Sayı 25, 6 Mart 1926, s. 4.

29 Türk Yolu, Birinci Yıl, Sayı 25, 6 Mart 1926, s. 4.

30 Türk Yolu, Birinci Yıl, Sayı 25, 6 Mart 1926, s. 4.

31 Hür Fikir, Yıl: 2, 15 Haziran 1925, Numara 72, s. 4.

32 Hür Fikir, Yıl: 2, 15 Haziran 1925, Numara 72, s. 4.

33 Hür Fikir, S. 236, Yıl 5, 22 Teşrinievvel 1928, s. 2.

C. Spor

Hür Fikir gazetesindeki ilana göre Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin verdiği bir ilanda kurban bayramının üçüncü günü Hilal-i Ahmer menfaatine İzmit'te meşhur pehlivanların katılımıyla büyük güreş icra edilecek ve pehlivanlara belirli ikramiye ödenecektir. Seyircilerin rahat bir şekilde izlemeleri sağlanacaktır. "Kadim ve millî sporumuz olan bu güreşe pehlivanların ve halkın katılmaları beklenmektedir. Türk Lirası: 80 başa, 50baş altına, 30 orta, 15 küçük orta 10 deste."³⁴

II- TİCARÎ VE EKONOMİK HAYATA DAİR İLANLAR

A. MAĞAZALAR

1-Şark Pazarı Ticarethaneleri: Kırtasiye, kitap ve tuhafiyeye reyonları bulunan mağazaki ilanda şöyle denilmektedir:

"Kırtasiye Kısımında- Bilumum mekteblere, ticarethanelere, bankalarave resmî devaire aid en son çeşid her nev'kırtasiye topdan ve perakende...

Kitap Kısımında- Maarif vekaletinin kabul ettiği bilumum mekteb kitablari bulunur. Haricden topdan sipariş kabul olunur ve arzu edilen mahalle yüzde yirmi iskonto ile seri'an gönderilir.

Tuhafiyeye Kısımında – Mevsim münasebetiyle en son moda yünlü mantolar, buluzlar, her çeşid kışlık eşya bulunduğu gibi esansların, pudraların ve arzu edilen her şeyin zengin çeşitleri vürud etmiştir. Maksadımız az ticaret fazla sarfiyat yapmaktır. Fiyatlar İstanbul fiyatlarının aynıdır. (İzmit: Demiryolu, Sadeddin) –Bir Kere Tecrübe Ediniz"³⁵

2- Türk Yılmaz Bakkaliyye Mağazası: Kapan önündeki bakkaliye mağazasının muhterem halkça zaten malum olduğu; mağazanın genişletildiği ve çeşitlerin de artırıldığı bir evin ihtiyacı olabilecek her türlü gıda ve temizlik maddelerinin mevcut olduğu belirtilmektedir. "Taze ve nefisdir" denilmektedir. Buna nispeten fiyatları ise "cidden ehvendir" yani ucuzdur denildikten sonra ilan sahibi Hâzımzade Osman Zeki, ilanının sonuna şunu ilave etmiştir: "Bunu ilan etmekle müftehirim".³⁶

3- Merhum Hacı Ref'etzade Ali Cemal'in Ticarethanesi: Bu mağaza da kapan önünde bulunup her türlü erzak satan bir ticarethanedir. Ayrıca petrol ve makine yağlarıyla taze ve safî benzin, kibrit de bulunmaktadır. Buğday meydanındaki mağazasında her türlü inşaat malzemesi mevcuttur. Tütün ürünleri de bulunmaktadır. Yazıhanesi buğday meydanıdandır. İlanın sonunda şöyle denilmektedir: "Fiyatların ehveniiyetinden mallarımızın nefaset ve sağlamlığından ve bilhassa muamelatımızındürüstlüğünden memnun kalacaklarını muhterem halkımıza müftehiren ilan ederim. Ali Cemal"³⁷

4- Hakkı Efendi ve Oğlunun Ticarethanesi: İlan, piyasadaki gazların genelinin Romanya malı olduğu ve bu Ticarethanede Romanya'nın en kaliteli dökme ve teneke gazının bulunduğu (dökmegaz) 5'er kiloluk vidalı ve emzikli tenekelerde imal ettiklerini duyurmaktadır. Fiyatları

34 Hür Fikir, Yıl: 2, 15 Haziran 1925, Numara 72, s. 4.

35 Türk Yolu, İkinci Yıl, Numara 54, 28 Rebiülevvel 1345/5 Teşrin-i Evvel 926, s. 4.

36 Hür Fikir, Yıl: 2, 15 Haziran 1925, Numara 72, s. 4.

37 Hür Fikir, Yıl: 2, 15 Haziran 1925, Numara 72, s. 4.

hakkında da malumat verilmiştir. İlaveten benzin ve makine yağları ayrıca her tür zahire, taze koyun peyniri de satılmaktadır. “Acı çeşmeye muttasıl-ı istikamet bakkaliyye mağazamıza bir def’a müracaat kâfidir. Mehmed Hakkı ve Mahdumu Kemaleddin.”³⁸

5- Çiftçi Pazarı: “Çiftçilere müjde: Son Sistem Âlât-ı Zirâ’iyye, Fennî Tohum ve Kimyevî Gübreleri” başlığında el yazısıyla yazılmış olan “Tanıyıp bilerek kullanmak ve elde ettiğimiz mahsulü değer fiyatıyla satmakla mümkündür.” ibaresi altında bu ürünlerin İzmit’te Hürriyet Caddesi’nde 131 Numara’da bulunan Çiftçi Pazarı’nda sergilendiği belirtilmiş, istenilen makinenin çiftçiler tarafından Ali Kâhya Çiftliği’nde bulunan tarlada denenebileceği, nasıl kullanılacağına öğrenilebileceği; satın alındığı takdirde de her türlü kolaylık sağlanacağı yedek parçalarının ise her zaman bulunabileceği duyurulmuştur. Hatta ilan sahibi şayet aranan makine ellerinde mevcut değilse onu da Amerika’dan getirtmeğe hazır olduğunu da belirtmiştir. “Çiftçi Pazarı’nı bir kere ziyaret her halde menfaatiniz iktizasındandır.”³⁹

B. İMÂLÂT

1- Büsküvi: “Müjde” Meüzzinzade Necmeddin -Adapazarı başlığı altında adı geçen kişinin verdiği büsküvi ilanı görülmektedir. İlan sahibi, markalı kendi üretimi olan bisküvileri tereyağı ve süt ile ürettiğini, İstanbul mallarından üstün ve nefis tadı olduğunu fiyatının da uygunluğunu dile getirmiş ve sipariş kabul edildiğini duyurmuştur.⁴⁰

2- Millî İmalathane: “İzmit’de Millî İmalathane ve Darü’s-sinâ’a” başlığı ile yer alan ilanda imalathane kurucularının ismi verildikten sonra bu kuruluşta demirciliğe ait her türlü işler ile ziraat alât ve edevatı, tamiratı icra edildiği, yaylı kepenkler yapıp yerine takıldığı ayrıca bir de dökmeçilik şubesinin oluşturulduğu belirtilmiştir. “Muhterem müşterilerimizden görmüş olduğumuz rağbetden cesaret alarak işlerimizi tevsî etdik. Bizi tanıyan ve yeniden tanıyacak olan müşteriler işlerimizin metanetinden ve fiyatlarımızın ehveniyetinden memnun kalacaklardır. Seciyemiz: Metanet, sür’at, suhulet.”⁴¹

C. SATILIK EV VE ARSA

“Satılık Hane” başlığı ile verilen bir ilanda şehrin en mu’tena ve merkezî bir mevki’inde üç oda, bir mutfak, iki sofa bir ahır, bir odunluk ve bir bahçeden oluşan ayrıca bahçesi ile mutfağında iki çeşmesi bulunan yeni inşa edilmiş bir ev olduğu belirtilmiştir. İlanda “Taliblerin İmran Ticarethanesi Sahibi Esad Bey’e müraccatları” duyurulmuştur.⁴²

Kocaeli gazetesinde “Müjde Kelepir Arsa” başlığı ile İzmit Nureddin Paşa caddesinde mağaza ve dükkân yapmağa çok elverişli olan arsayı satın almak isteyenlerin mağazaya müraccat etmeleri duyurulmuştur (11 Aralık 1924).⁴³

38 Hür Fikir, Yıl: 2, 15 Haziran 1925, Numara 72, s. 4.

39 Hür Fikir, Yıl: 5, Sayı: 222, 2 Temmuz 1928, s. 4.

40 Türk Yolu, İkinci Yıl, Numara 54, 28 Rebiülevvel 1345/5 Teşrin-i Evvel 926, s. 4.

41 Hür Fikir, Yıl: 2, 15 Haziran 1925, Numara 72, s. 4; Hür Fikir, Yıl: 2, Sayı 77, 27 Temmuz 1925, s. 4.

42 Türk Yolu, İkinci Yıl, Numara 54, 28 Rebiülevvel 1345/5 Teşrin-i Evvel 926, s. 4.

43 Kocaeli Gazetesi, S. 265, Yıl, 7, 14 Cemaziyel evvel 343 (11 Kanunuevvel 340), s. 4.

D. BANKACILIK

1- Esnaf Bankası: El yazısıyla yazılmış "Erbab-ı Ticaret ve Sınâ'ânın Nazar-ı Dikkatine" başlığı ile İzmit'de bir esnaf bankası teşekkülü hakkında müzakerelerde bulunmak üzere ilgili oldada kayıtlı olanları belirtilen gün ve saatte Ticaret Odası'na gelmeleri duyurulmuştur.⁴⁴

2- Kocaeli Halk Bankası: Kocaeli Halk Bankası Türk Anonim Şirketi başlığı ile kurulacak bankanın sermayesinin 100.000 Türk lirası olduğu belirtilerek vadeli veya vadesiz hesap, çek, poliçe, kredi (teminat mukabili ve kefaletle ikrazat), ticaret senedi iskontosu, rehin veya kefalet mukabili teminat mektubu itası ve diğer banka işlemlerini ifa ettiği maddeler halinde sıralanmıştır. Vadeli hesaba belli periyotlarla yansıyan getirinin yüzdeleri de beyan edilmiştir. İlanda "Muamelesinin sür'ati ve dürüstüyle umumun rağbetine mazhar olmuş çok kıymetli ve Kocaeli halkının Arzusuyla küşad edilen müesseseyi bütün Türklere tavsiye ederiz." ibaresi bulunmaktadır.⁴⁵

3- Tütün Ziraati İçin Banka Tesis: Hür Fikir Gazetesi'nde 1928'de memlekette tütün piyasasında bulunan daimî buhrana dikkat çekilerek, buhranın giderilmesi ve tütün ziraati için tekel idaresinin (inhisar idaresi) bir banka tesis etmeyi düşündüğünü ve bunun için avans vermek ve yardım edebilmek üzere bir banka tesisini Maliye Vekaleti'ne teklif ettiğini duyurmuştur.⁴⁶

E. MÜZİK ALETİ

Gramofon: İzmit'te Müzik aletlerinin de ilanlarına rastlanmaktadır. "Müjde-Sahibinin Sesi" başlığıyla verilen ilanda Kocaeli Gazetesi'nde Köpek markalı gramafon ilanı resimli olarak verilmiştir. Aletin ses kalitesi ve mekanik özellikleri tanıtılmış ve Cumhurbaşkanlığı orkestrasının, Hafız Sami Bey, Udi Neş'et Bey, Tanburî Refik Bey gibi pek çok sanatkârın plaklarının da bulunduğu "yeni plaklarını alınız" denilerek ilan edilmiştir. İlanın bay'î İzmit dellalar içinde Saatci ve Fennî gözlükçü İbrahim Nazif'tir.⁴⁷

III. DİĞER İLANLAR

A. Hayır-hasenat: Hür fikir gazetesinin bazı sayfalarında "29 Teşrinievvel Himaye-i Etfal rozet günüdür. Bir rozet almak yarının nesline yardım vazifesini ifa etmek demektir."⁴⁸ şeklinde geçen ilan Kocaeli halkının yardımseverliği hakkında fikir vermektedir.

B. Sağlık: Doktor Hayreddin Faik hergün öğleden sonra merkez eczanesinde akşamdan sonra da Kız Numune Mektebi yanındaki evinde hariciye, kadın hastalıkları, doğum ve her türlü cerrahi ameliyat icra edildiğini ilan etmiştir.⁴⁹

C. Hukukî İlanlar: Türk Yolu Gazetesinin nüshalarında İzmit Sulh hakimliğinden ve ziraat müdürlüğünden verilen bazı ilanlar da bulunmaktadır. Hür Fikir gazetesinde de Tayyare

44 Türk Yolu, İkinci Yıl, Numara 54, 28 Rebiülevvel 1345/5 Teşrin-i Evvel 926, s. 4.

45 Hür Fikir, Yıl: 5, Sayı: 222, 2 Temmuz 1928, s. 3.

46 Hür Fikir, Yıl: 5, Sayı: 222, 2 Temmuz 1928, s. 4.

47 Kocaeli Gazetesi, S.466, Yıl 10, 12 Kanunusani 1928, s. 6.

48 Hür Fikir, S. 236, Yıl 5, 22 Teşrinievvel 1928, s. 2.

49 Kocaeli Gazetesi, S. 265, Yıl, 7, 14 Cemaziyel evvel 343 (11 Kanunuevvel 340), s. 4.

Piyango Bileti, Kocaeli Mahkeme-i Sulhiyyesinden, Kocaeli Ser-mühendisliğinden, Karamürsel Asliyye Mahkemesinden, Geyve Asliye Mahkemesinden, Harita Müdüriyyet-i Umumiyyesi Kanunu başlığı ile çeşitli hükümet dairelerinin ilanları bulunmaktadır.

D. Memur Alımı: İlanlar başlığı ile Muhasebe-i Hususiyye Müdüriyyetinden verilen bir ilanda 14 lira maaş ile Karamürsel Muhasebe-i Hususiyye İkinci Daire Tahsildarlığı inhilal (dağılma) olduğundan kanunundaki vasıfları taşıyan taliplerin valiliğe ve Karamürsel Kaymakamlığına müracaat etmeleri duyurulmuştur.⁵⁰

SONUÇ

Osmanlı'nın sonlarından itibaren Türk toplumu Batı medeniyetinin etkisiyle modernleşme sürecine girmiş ve İstanbul merkez olmak üzere taşraya sirayet eden bu kültür etkileşimi Osmanlı gazetelerinden Cumhuriyetin ilk yıllarında faaliyet gösteren süreli yayınlara çeşitli şekillerde yansımıştır. Bu yansımaya aktaran unsurlardan biri de ilanlar ve reklamlar olmuştur. Gazetelerdeki ilanlar ve reklamlar yeni yayınların, müzik aletlerinin, tiyatro ve sinemaların, yeni ticarethanelerin, her tür Avrupa menşeli yeni ürünün, bankaların, doktorların, çeşitli imalathanelerin, sportif faaliyetlerin, hayır-hasenat işlerinin vb. kadınlara ve erkeklere duyurulmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu ilan ve reklamlar da göstermektedir ki bu dönemde gelişime, değişime ve yeniliğe açık olan Kocaeli halkı bu şehrin sosyal, kültürel, ekonomik ve ticarî yönden ilerlemesine büyük katkı sağlamıştır.

50 Türk Yolu, İkinci Yıl, Numara 54, 28 Rebiülevvel 1345/5 Teşrin-i Evvel 926, s. 4.

KAYNAKÇA

TELİF VE TETKİK ESERLER:

Açıkgöz, Fatma Ü., "Bazı Osmanlıca Süreli Yayınlarda Reklam ve İlan Örnekleri", *Bütün Yönleriyle Osmanlıca ve Mirası Uluslar arası Sempozyumu (26-27 Nisan 2016 Kırıkkale) Bildiriler*, Ankara 2016, s. 503-530.

Çakır, Hamza, *Osmanlı Basınında Reklam*, Elit Reklamcılık, Ankara 1997.

Çakır, Hamza, "Türkçe Basında İlk Marka Rekabeti", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Sayı : 16 Yıl : 2004/1, s. 27-36.

Kutbay, Elif Yeneroğlu-Onur Kınılı, "İzmir'de Yayımlanmış Türkçe Gazetelere Verilmiş Tıbbi İçerikli İlanlar Üzerine Bir Değerlendirme (1908-1914)", *Ege Akademik Bakış*, 9 (2) 2009, s. 759-769.

İvrendi Mehmet vd., "Osmanlı İmparatorluğunun Son Yıllarında Gazete Reklamları ve Uygulamaları", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2005, Sayı 13.

Yavuz, Şahinde, "Modernleşme Sürecinde Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Reklam Serüveni", *İletişim Fakültesi Dergisi*, s. 187.

Bayraktar, Osman "Osmanlıca Gazetelerdeki Personel İlanlarının İçerik Değerlendirmesi: 1909-1924", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 48, Sayı 4, Aralık 2015, s. 79-96.

Özdemir, Nebi "Osmanlı Tüketim Kültürü, Eğlence ve Yazılı Medya İlişkisi", *Millî Folklor*, 2007, Yıl 19, Sayı 7.

Yerlikaya, İlhan, "Bir Osmanlı Gazetesi Olan Vakit Gazetesi'nde Reklam ve İlanlar", *Marmara İletişim Dergisi*, S. 8, Ekim 1994.

Polatel, Oğuz, "Osmanlı Dönemi İzmit'in Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Hayatında Ermeniler", *Gazi Akçakoca ve Kocaeli Sempozyumu Bildirileri*, 2015, s. 891-923.

Çağlar, Bayram, *Kocaeli'deki Yerel Gazetelerin Tarihsel ve Teknolojik Gelişimi*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2007, s. 4, 11-12.

GAZETELER:

Hakkı Tark Us Koleksiyonu:

(<http://www.tufs.ac.jp/common/fs/asw/tur/htu/list1.html>)

Türk Yolu, İkinci Yıl, Numara 54, 28 Rebiülevvel 1345/5 Teşrin-i Evvel 926.

Türk Yolu, Birinci Yıl, Sayı 50, 7 Eylül 1926.

Türk Yolu, Birinci Yıl, Sayı 25, 6 Mart 1926.

Hür Fikir, Yıl: 2, Sayı 77, 27 Temmuz 1925.

Hür Fikir, Yıl: 2, 15 Haziran 1925, Numara 72.

Hür Fikir, S. 236, Yıl 5, 22 Teşrinievvel 1928.

Hür Fikir, Yıl: 5, Sayı: 222, 2 Temmuz 1928.

Kocaeli, S. 265, Yıl, 7, 14 Cemaziyel evvel 343 (11 Kanunuevvel 340)

Kocaeli, S.466, Yıl 10, 12 Kanunusani 1928.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı:

(http://katalog.ibb.gov.tr/kutuphane2/sureli/01149_00069_1335R0210_123415.pdf)

Kocaeli, Numara 69, Yıl: 2, 17 Safer 1338/10 Teşrinisani 1335.